

SREDNJA STRUKOVNA ŠKOLA BANA JOSIPA JELAČIĆA

U SINJU

Splitsko- dalmatinska županija

ESEJ:

Srušeni spomenik pripadnicima Prvog splitskog partizanskog odreda u
Košutama kod Trilja.

Esej izradila učenica:

Jelena Buljan (2.a-ekonomist)

Mentor:

Stjepan Marković, prof.

Sinj, veljača 2017. godine.

Sadržaj

Srušeni spomenik pripadnicima Prvog splitskog partizanskog odreda u Košutama kod Trilja

Uvod.....	1
<i>Izgradnja i izgled spomenika</i>	2
Borba u Košutama i njene kontraverze.....	3
Nova saznanja o sukobu.....	4
Dosadašnja saznanja o vremenu uništenja spomenika u Košutama.....	5
Košučani-pobornici Nezavisne Države Hrvatske i protivnici Jugoslavije.....	6
Službena priopćenja institucija Republike Hrvatske o rušenju spomenika u Košutama.....	7
Neslužbena saznanja o rušenju spomenika.....	8
Zaključak.....	10
Sažetak.....	11
Bibliografija.....	12
Prilog.....	14

Uvod

Drugi svjetski rat nepresušna je tema povijesnog istraživanja. Iako je od njegovog završetka proteklo više od sedamdeset godina, rat i poraće predmet su brojnih znanstvenih rasprava, a njegov prešućeni ili skriveni dio otvorio je prostor društvenim ali i nepotrebnim političkim raspravama. Poticaj za istraživanje događaja rata dao mi je profesor Stjepan Marković, nastavnik povijesti u našoj školi koji je ujedno i autor dviju znanstvenih knjiga s tematikom Drugoga svjetskog rata u Cetinskoj krajini. Nastavnik me upozorio na problem rušenja ili oštećenja pojedinih partizanskih spomenika u Cetinskoj krajini i zatražio moju istragu o tim događajima. Odlučila sam istražiti rušenje spomenika posvećenog pripadnicima Prvog splitskog partizanskog odreda u Košutama nadomak Trilja. Naizgled jednostavan zadatak pretvorio se zahtjevno i komplicirano istraživanje. Podaci koje sam dobila u Muzeju Cetinske krajine u Sinju, a zatim ih usporedila sa brojnom literaturom koja je obrađivala navedenu temu donijeli su brojne prijevare, neistine i potpuno pogrešna tumačenja događaja. Uvidom u internetske stranice koje su obrađivale događaj nedosljednost se pojačavala, problemi su se gomilali a u njihovoj pozadini vrlo često su se nalazile interesne političke grupacije a ne objektivna povijesna znanost. Poradi toga potražila sam odgovor mjerodavnih institucija Republike Hrvatske: Policijske postaje Sinj i Općinskog državnog odvjetništva u Sinju i Splitu, čijim djelatnicima zahvaljujem na suradnji i pomoći. Njihove odgovore navela sam u ovom radu, no oni tek djelomično razrješuju navedeni problem. U potrazi za istinom pomoć mi je pružila i učenica Magdalena Odrlić iz Košuta koja je u razgovorima s mještanima došla do podataka o sudionicima rušenja spomenika. Osim predmetnog nastavnika, pomoć u realizaciji ovog eseja pružila mi je gospođa Vedrana Gašparac Gunjača, viši kustos Muzeja Cetinske krajine u Sinju. U konačnici, istraživanje mi je ponudilo neka potpuno nova i drugačija saznanja: spomenik koji je nekima bio simbol borbe za slobodu, hrabrosti i pijeteta, drugima je bio simbol bezbožništva, komunističke diktature, lažnih optužbi, progona, ubojstava i prozivanja. *Istina* prvih zapisana je u brojnim knjigama objavljenim za trajanja jugoslavenske države, ali i u suvremenoj Republici Hrvatskoj. U strahu od represije, oni drugi svoju *istinu* dugo su prešućivali, no i ona je postala dostupna javnosti. Djelić *suprotstavljenih istina* prezentiran je u ovom radu.

Izgradnja i izgled spomenika.

Udruženje rezervnih oficira i podoficira kotara Split pokrenulo je početkom šezdesetih godina 20. stoljeća inicijativu za izgradnju dvaju spomenika borcima Prvog splitskog partizanskog odreda i Solinskog partizanskog odreda. Prvi spomenik trebao je biti sagrađen na uzvisini Kršine iznad sela Košuta gdje je Splitski odred 14. kolovoza 1941. vodio borbu sa svojim protivnicima. Gradnja drugog spomenika predviđala je njegov smještaj u Ruduši kod Sinja gdje su 26. kolovoza 1941. strijeljana 24 uhićena i osuđena partizana. Dokumenti o tijeku narudžbe i izbor izvođača radova do danas su nepoznati a projektna dokumentacija spomenika u Ruduši, nekadašnje vlasništvo Muzeja narodne revolucije u Splitu, nalazi se u depou gradskog muzeja, bez inventarnog broja i nadležnog kustosa.¹

Izgradnja obaju spomenika povjerena je Vuki Bombardelliju, hrvatskom arhitektu iz Splita.² Povodom dvadesete obljetnice borbe u Košutama, prvi je sagrađen i 14. kolovoza 1961. otkriven spomenik u Košutama. Iduće godine dovršen je i spomenik partizanima strijeljanim u Ruduši koji je svečano otvoren 28. listopada. O izgledu spomenika u Košutama Sanja Horvatinčić, znanstvena novakinja s Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu navodi: „Armirano-betonska konstrukcija, oblikovana u simetričnu šesterokraku kompoziciju stožaca različitih duljina, od kojih se tri propinju sedamnaest metara u visinu, ekspresivnom formom sugerira univerzalnu snagu

¹ <http://www.maz.hr/2015/03/16/zivot-i-smrt-bombardellijevih-vjesnika-slobode/>

Savez boraca NOR, Savez ratnih vojnih invalida i Udruženje rezervnih oficira i podoficira spojili su se 1961. u jednu krovnu organizaciju pod nazivom Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata. Iz tog razloga kao investitor na samom je spomeniku uklesan Savez udruženja boraca NOR-a kotara Split.

² <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8594>. Vuko Bombardelli rođen je u Splitu 22.9.1917., diplomirao je 1940. na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu, gdje je 1947. projektirao Nuklearni institut u Vinči. U Splitu je 1953. osnovao projektantski atelijer, autor je više građevina u Splitu; projektirao je robnu kuću Dalma, zgradu Pomgrada, Veslački klub Gusar, kao i stambene i stambeno-poslovne zgrade u Biokovskoj ulici i na Gajevu šetalištu. Umro je u Splitu 8.10.1996. godine. Pristup stranici 26. 12. 2016.

mladenačkog bunta i otpora. Spomenik je kraćim stožastim krakovima uzemljen u prirodnu stijenu u koju je ugrađena spomen-ploča s natpisom: „Vjesnicima slobode / koji dadoše i mladost i život / za život dostojan čovjeka“³ (Prilog, fotografija 1.) Podnožje jugoistočnog kraka obavijeno je bakarnim prstenom na kojemu se nalazi tekst: „Za spomen na prvu borbu Splitskog partizanskog odreda 14. augusta 1941“ (Prilog, fotografija 2.). Na dijelu puta prema spomeniku sagrađene su betonske stepenice koje su omogućavale lakši uspon do građevine, a postoje i danas (Prilog, fotografija 3).

Borba u Košutama i njene kontraverze.

Spomenik u Košutama podignut je u znak sjećanja i odavanja počasti partizanima Prvog splitskog partizanskog odreda koji su 14. kolovoza 1941. na brdu Sudolje (Kršine) iznad zaseoka Ivišića u Košutama vodili borbu s pripadnicima postrojbi NDH i talijanskom vojskom. Nastanak i djelovanje Splitskog partizanskog odreda obrađeni su u više knjiga još za trajanja jugoslavenske države.⁴ Odred je krenuo sa prostora Splitskog polja 11. kolovoza 1941. s namjerom da se njegovi pripadnici prebace preko Mosora do sela Jabuke kod Trilja. Tu ih je trebala dočekati „veza“ i pomoći im u kretanju prema Bosanskom Grahovu i Drvaru gdje su se trebali priključiti pobunjenim Srbima, a zatim krenuti u borbu protiv talijanskih fašista i NDH. Tijekom kretanja prema Jabuci Odred je zalutao i putovanje se razvuklo na tri dana. U zoru 14. kolovoza umorni i žedni partizani našli su se iznad sela Košute. Dvojica pripadnika Odreda spustili su se u selo i zatražili vodu od mještana Košuta pri

3 <http://www.maz.hr/2015/03/16/zivot-i-smrt-bombardellijevih-vjesnika-slobode/> O znanstvenoj novakinji Sanji Horvatinčić pogledati: <http://www.portalnovosti.com/sanja-horvatincic-socijalisticki-spomenici-utopijski-su-hramovi-modernizma?alphabet=lat> Pristup stranici 26. 12. 2016.

4 GIZDIĆ, Drago, *Dalmacija 1941.: Prilozi historiji Narodnooslobodilačke borbe*, Izdavačko poduzeće „27. srpanj“, Zagreb, 1959. Usporedi: PLENČA, Dušan, *Partizanski odredi naroda Dalmacije 1941.-1942.*, Vojno delo, Beograd, 1960. Usporedi: KVESIĆ, Sibe, *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*, Biblioteka narodne revolucije, Novinsko izdavačko štamparsko poduzeće “Likos“ – Zagreb, Zagreb, 1960.

čemu su se s njima sukobili. *Ustaše* i Talijani opkolili su i napali Odred, a borba je trajala cijelog dana.

Opisujući borbu, Drago Gizdić navodi trojicu smrtno stradalih partizana: Mirka Kovačevića, Matu Šarića i Ivana Uvodu, dok „neprijateljski gubici, kako se procjenjuje, iznose oko 30 vojnika“.⁵ Dušan Plenča u prikazu borbenog djelovanja Splitskog odreda u Košutama navodi pogibiju „Višanina“ (Ante Brajčića), Mate Šarića i Mirka Kovačevića.⁶ Sibe Kvesić navodi kako su „od minobacačke vatre poginula dva partizana, dok je treći teško ranjen“.⁷

U *Ratnoj kronici Splita*, suvremenom i vrlo opsežnom djelu dostupnom i na internetskim stranicama, o borbi Odreda navedeno je sljedeće: „U borbi koja je nastala među prvima je poginuo Mirko Kovačević-Lala, što je imalo velikog utjecaja na daljnje ponašanje boraca. Na mjestu okršaja poginula su još tri borca, a tri borca su ubijena prilikom zarobljavanja.“ Prema *Kronici*, zarobljena su 24 borca a 13 boraca je pobjeglo.⁸

Navedeni podaci govore o ukupno četvorici partizana koji su poginuli za trajanja borbe, dok su još trojica partizana ubijena tijekom zarobljavanja u kojemu su sudjelovali mještani Košuta, Brnaza, Vojnića i Dicma. Stradale pripadnike vojske NDH i stradale Talijane navedena djela uopće ne navode.

Nova saznanja o sukobu.

U lipnju 2016. objavljena je opsežna knjiga (znanstveni rad) *Cetinska krajina u NDH* autora prof. Stjepana Markovića u kojoj se među ostalim događajima obrađuje i stradanje Splitskog partizanskog odreda.⁹ Koristeći dokumente svih sukobljenih strana autor je ukazao na neke događaje za koje smatram da mogu pridonijeti u

5 D. GIZDIĆ, *Dalmacija 1941.*, str. 261.

6 D. PLENČA, *Partizanski odredi naroda Dalmacije*, str. 103-104.

7 S. KVESIĆ, *Dalmacija u NOB-u*, str. 17-138.

8 <http://www.ratnakronikasplita.com/prilozi/prvi-splitski-partizanski-odred> Pristup stranici 27.12.2016.

razumijevanju (ali ne i opravdanju) rušenja spomenika u Košutama. Sažimam Markovićev prikaz događaja.

U zoru 14. kolovoza 1941. tražeći hranu i vodu, dvojica partizana, Veljko Neškovčanin i Inđo Marković upali su u selo Košute. Nekolicina zatečenih mještana bili su vrlo zbunjeni njihovom pojavom i sa podozrenjem su promatrali pridošlice. Seljaci su bili uvjereni kako se radi o četnicima jer su upravo tih dan stizale vijesti o pobuni četnika na prostoru Knina, Grahova i Drvara protiv NDH. Nepoznatim osobama odbili su dati vodu na što je Inđo Marković zapucao u njih, a zatim su obojica pobjegli i pridružili se Odredu. Ubrzo je došlo do borbe koja je potrajala cijeli dan, ukupno je poginulo šest partizana. U borbi su poginula četvorica domobrana (Mile Jerlić, Jakov Majić, Stipe Kelava i Bože Šuste), dvojica ustaša (Ivica Vukorepa i Miroslav Bilobrk) i Talijan Nice Rudolfo, a ranjena su još četvorica domobrana i jedan Talijan. Idućeg dana, 15. kolovoza kod Dicma je od strane oružnika ubijen i sedmi partizan (Andro Račić) za kojeg se pouzdano zna da je bio naoružan i vjerojatno je pružio otpor. Zarobljavanje partizana, ukupno 27 boraca, uslijedilo je

9MARKOVIĆ, Stjepan, *Cetinska krajina u NDH*, izdavač Despot infinitus, Zagreb 2016. Knjiga je napisana na 580 stranica, recenzetni su dr. sc. Davor Marijan, dr.sc. Nikica Barić, djelatnici Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu, i prof. Stjepan Bekavac, autor *Sinjske alke 1716.-2016.*, i više desetaka udžbenika povijesti i radnih bilježnica za učenike osnovnih i srednjih škola.

tijekom iduća dva dana nakon borbe na različitim mjestima, a pritom nitko od njih nije ubijen od strane mještana Košuta, Dicma, Vojnića i Brnaza.¹⁰

Zarobljeni partizani i skupina mještana Sušaka, ukupno 35 osoba, ubrzo su izvedeni pred Pokretni prijekli sud koji je prema zakonima NDH mogao donijeti samo oslobađajuću presudu ili smrtnu kaznu. Primjetna su nastojanja članova Prijekog suda u oslobađanju što većeg broja uhićenih partizana; dr. Zvonimir Remeta, jedan od članova suda, nagovarao je uhićene da u svojim iskazima navedu kako su pucali u zrak a ne u pripadnike vojske NDH i talijanske vojnike. Ukoliko iznesu takvu tvrdnju, Sud ne može dokazati suprotno i primoran je osloboditi ih. Na taj način oslobođeno je 11 osoba, među njima tri partizana i osam mještana sela Sušci. Na kaznu smrti strijeljanjem osuđena su 23 partizana i jedan mještanin Sušaca, a pogubljeni su u Ruduši nadomak Sinja 26. kolovoza 1941.¹¹ U Ruduši, na mjestu njihova pogubljenja 1962. godine podignut je spomenik kojem je projektant također bio Vuko Bombardelli. Spomenik je sačuvan i restauriran 2009. godine djelovanjem poduzetnika Joze i Slavena Žužula.¹²

Dosadašnja saznanja o vremenu uništenja spomenika u Košutama.

Prema pisanju znanstvene novakinje Sanje Horvatinčić, spomenik pripadnicima Prvog splitskog partizanskog odreda u Košutama uništen je 1990. godine postavljanjem veće količine eksploziva u njegov središnji dio (Prilog, fotografija 6).¹³ U *Ratnoj kronici*

10 S. Marković, *Cetinska krajina u NDH*, str. 61-69.

11 S. Marković, *Cetinska krajina u NDH*, str. 69-74.

12 <http://www.maz.hr/2015/03/16/zivot-i-smrt-bombardellijevih-vjesnika-slobode/> Pristup stranici 27.12.2016. Usporedi: <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/32833/Braca-zuzul-obnovila-partizanski-spomenik.html> Pristup stranici 28. 12. 2016.

13 <http://www.maz.hr/2015/03/16/zivot-i-smrt-bombardellijevih-vjesnika-slobode/> Pristup stranici 28. 12. 2016. Horvatinčić navodi: „Spomenik u Košutama miniran je 1990. godine, što je rezultiralo narušavanjem statike i nepovratnom štetom u samoj armirano-betonskoj konstrukciji“.

Splita navedeno je kako je spomenik „nakon 1990. uništen dinamitom.“¹⁴ Uz fotografiju srušenog spomenika, internetski portal *Lupiga.com* navodi: „U kolovozu 1992. godine pod spomenik je postavljena velika količina eksploziva, nakon čega je dodatno ukrašen i više nego znakovitim simbolom slova U.“¹⁵ Vidljivo je kako u navedenim tvrdnjama nema suglasja o točnom datumu uništenja spomenika. Razlog ove zbrke je jednostavan, nijedna od navedenih tvrdnji ne poziva se na odgovarajući izvor koji bi dokazao njenu istinitost, one su rezultat proizvoljnosti i nagađanja.

Pogrešne tvrdnje možemo pronaći i o mjestu sukoba: tako npr. portal *Lupiga.com* navodi kako su Košute „poznato partizansko uporište“.¹⁶ Nagađanja o vremenu uništenja spomenika kao i tvrdnje o Košutama kao partizanskom uporištu uzrokovane su potpunim nepoznavanjem ratnih i poratnih događaja na tom prostoru. Pogrešne tvrdnje u konačnici ne mogu dovesti do razumijevanja mogućih razloga uništenja spomenika kao i osoba koje su to učinile. Usredotočimo se na povijesnu istinu.

Košučani-pobornici Nezavisne Države Hrvatske i protivnici Jugoslavije

Prema pisanju Markovića, tijekom Drugoga svjetskog rata mještani Košuta su u vrlo velikom broju bili pristaše NDH, a mnogi od njih sudjelovali su kao naoružana milicija u borbi protiv partizana. Poradi toga, partizani su izveli više napada na Košute u kojima je stradavalo i civilno stanovništvo. Tako je npr. zabilježeno ubojstvo

14 <http://www.ratnakronikasplita.com/prilozi/spomenici> Pristup stranici 27.1.2017.

15 <http://lupiga.com/vijesti/zaboravljena-povijest-nekada-vazna-remekdjela-simboli-kojih-se-danas-svi-stide> Pristup stranici 27.1.2017.

16 <http://lupiga.com/vijesti/zaboravljena-povijest-nekada-vazna-remekdjela-simboli-kojih-se-danas-svi-stide> U tekstu među ostalim stoji: „Košute, poznato partizansko uporište u splitskom zaleđu, mjesto je gdje je 1961. godine postavljen spomenik poginulim borcima Splitskog partizanskog odreda. (...) U kolovozu 1992. godine pod spomenik je postavljena velika količina eksploziva, nakon čega je dodatno ukrašen i više nego znakovitim simbolom slova U.“

nekoliko članova obitelji Miška Odrljina u prosincu 1942., a u napadu partizana na Košute u lipnju 1943. godine ubijen je petogodišnji Jakov Odrljin. U istoj akciji partizani su iz zaseoka Bakići i Žuro na Kamešnicu odveli nekoliko mještana čija je sudbina „nepoznata“, opravdano se sumnja na njihovo ubojstvo. U dva navrata partizani su opljačkali a zatim i potpuno uništili rudnik ugljena u Košutama, spaljena je seoska škola, a u više navrata pljačkali su mještane, palili kuće i gospodarske objekte. Pojedini Košučani, kao npr. oružnički narednik Bože Dukić, bili su zapovjednici oružničkih postaja NDH i borili su se protiv partizana.¹⁷ Poslijeratnu novostvorenu jugoslavensku državu Košučani uglavnom nisu doživljavali ostvarenjem svojih ratnih ideala. Podizanje monumentalnog spomenika na brdu iznad njihova sela doživljavali su uvredom. Među starijim mještanima Košuta sačuvala se uzrečica koju su pri pogledu na spomenik u vremenu jugoslavenske države poradi vlastite sigurnosti potajno šaputali: „tri roga bodu Boga“. Neki mještani su u spomeniku vidjeli „tri podignuta četnička prsta“.¹⁸ Jugoslavensko-komunističke proslave primanja djece u pionire ili organizacije sportskih natjecanja vojnika JNA koje su redovito provođene u podnožju spomenika (Prilog, fotografija 4) brojnim

17S. Marković, *Cetinska krajina u NDH*. Pogledati stranice 93, 190, 224, 229 i 231.

18 Iskaz Ante „Buke“ Odrljina (rođ. 1940) prenio mi je 23.12.2016. učenik Petar Odrljin kojem je Ante djed.

Košučanima nisu bile prihvatljive. Pored školske zgrade u Košutama postavljena je ploča koja je veličala prvu borbu partizana (Prilog, fotografija 5), a upravo su oni upali u selo i pucali u mještane. Mještani Košuta su, kao i žitelji susjednih Brnaza, Turjaka i Dicma, osobito teško doživljavali optužbe o zarobljavanju a zatim i ubojstvu trojice partizana nakon završetka borbe na brdu iznad Košuta. Iako su znali kako to nije istina, u vremenu totalitarizma i djelovanja jugoslavenskih tajnih službi suprotstaviti se komunističkoj interpretaciji događaja značilo je izložiti se pogibelji.

Službena priopćenja institucija Republike Hrvatske o rušenju spomenika u Košutama

Nagađanja o vremenu rušenja spomenika partizanskim borcima Prvog splitskog partizanskog odreda riješila sam vrlo jednostavno. Pretpostavila sam kako rušenje spomenika mora biti zabilježeno u arhivi Policijske postaje Sinj, jer je ozbiljnost događaja nalagala njihov očevid. Uvidom u policijski Registar događaja iz 1992. saznala sam sljedeće: **Spomenik je srušen u noći 21./22. kolovoza 1992.** Odmah idućeg dana djelatnici Policijske postaje Sinj napravili su očevid a cjelokupni spis (predmet) pod brojem ODOSINJ 511-31-03-KU-221/92 poslali su 27. kolovoza 1992. Općinskom državnom odvjetništvu u Sinju (ODOSINJ). Time su djelatnici Policijske postaje Sinj završili svoj dio posla, jer informacije o istrazi ne smiju davati u javnost, taj posao kao i moguće optužnice protiv počinitelja provodi Državno odvjetništvo.¹⁹ Prema riječima sutkinje Elvire Grgić Brkljačić Općinsko državno odvjetništvo u Sinju predmet je prosljedilo Općinskom državnom odvjetništvu u Splitu (ODOSPLIT) jer se radi o kaznenom djelu, a takva su pod njihovom ingerencijom.²⁰ Zbog moje maloljetnosti i težine djela, jedna od sutkinja ODO Sinj predložila je da se Odvjetništvu u Splitu za pomoć obrati neka punoljetna osoba. Za pomoć sam zamolila mentora prof. Markovića koji je 31. siječnja 2017. poslao dopis Općinskom državnom odvjetništvu u Splitu u kojem među ostalim stoji:

¹⁹Uvid u Registar događaja za 1992. godinu omogućio je 23. siječnja 2017. Ivan Bitunjac, zamjenik načelnika Policijske postaje Sinj. Prema policijskim podacima spomenik je srušen u noći 21./22. 8. 1992.

²⁰ Iskaz Elvire Grgić Brkljačić od 24. siječnja 2017. u ODO Sinj.

„Stoga Vam se obraćam sa zamolbom, ukoliko je to moguće i u skladu sa zakonom, možete li nam dati određene podatke vezane uz slučaj. U okviru struke zanimalo bi nas jesu li pronađeni počinitelji i da li je prema njima proveden nekakav postupak ili određena kazna.

Istraživački rad učenice Jelene Buljan mora biti predan najkasnije do petka 3.veljače 2017. školskom povjerenstvu za natjecanje iz povijesti.“²¹

Općinsko državno odvjetništvo u Splitu reagiralo je u vrlo kratkom vremenu, već 2. veljače 2017. stigao je odgovor:

*„Poštovani,
vezano za Vaš e-mail upit od 31. siječnja 2017. jesu li pronađeni počinitelji i je li protiv njih proveden kazneni postupak i izrečena kazna vezano za rušenje spomenika u Košutama podignutog u spomen na stradale partizane Prvog splitskog partizanskog odreda u kolovozu 1992., izvješćujemo Vas kako Vam nismo u mogućnosti dati tražene podatke jer je predmetni spis uništen sukladno zakonu nakon proteka zakonom propisanih rokova za arhiviranje spisa.*

S *poštovanjem*
Općinsko državno odvjetništvo u Splitu“²²

Neslužbena saznanja o rušenju spomenika

Mještani Košuta ipak su bili dobro upoznati s cijelim događajem, no njihove izjave o počiniteljima rušenja spomenika treba uzeti vrlo oprezno. Prema iskazu Petra Odrljina (rođ. 1961.) spomenik su srušili „braća Bakići, M. Odrljin i par dečki iz Žolića i Dukića. Gađali su ga zoljama i postavili dinamit. Srušili su ga jer im se nije sviđao tadašnji sistem.“ Nikola Odrljin (rođ. 1966.) navodi kako su spomenik srušili „dvojica Odrljina, te par mladića Žolo, Dukić i Kažimir. Spomenik je uništen iz mržnje prema

²¹ Markovićev dopis mailom ODO-u Split od 31. siječnja 2017. Nakon što je poslan, mail je prosljeđen na moju mail adresu.

²² Odgovor Općinskog državnog odvjetništva u Splitu upućen S. Markoviću 2.2.2017. s mail adrese: **ODOST Tajništvo** tajnistvo@odost.dorh.hr. Prethodno je sutkinja Grgić putem mobitela razgovarala s Markovićem i usmeno obrazložila odgovor.

komunističkom režimu“. Ante Odrlijn (rođ. 1945.) navodi kako su „spomenik srušili Bakići, Dukići, Odrljini i Žolići. Gađali su ga zoljama a zatim postavili dinamit i uništili ga.“ Ana Odrlijn (rođ. 1940) navodi 1992. godinu kao vrijeme rušenja ali su joj počinitelji nepoznati. Navedeni mještani također potvrđuju kako su neki od sudionika događaja potomci nekih Košučana koji su stradali u napadima partizana na njihovo selo tijekom Drugog svjetskog rata. Koliko im je poznato „za rušenje spomenika nitko nije kažnjen, a policijska istraga provedena je vrlo brzo zbog ratnih događaja“.²³ Iako uglavnom nisu bili pobornici partizanske borbe i jugoslavenske države, mještani Košuta ipak su osudili rušenje spomenika ocjenjujući ga „divljaštvom“. Čin rušenja ugrozio je živote i samih mještana Košuta jer je jedna od granata ispaljenih iz zolje pala i eksplodirala nadomak zaseoka Dukići, na sreću bez posljedica za mještane.²⁴ Spomenik nikada nije obnovljen, u godišnjim planovima i proračunima gradova Sinja i Trilja, kao i općine Dicmo, nisu predviđena sredstva za obnovu antifašističkih spomenika. Spomenik u Košutama nije jedini uništen spomenik antifašističke borbe u Cetinskoj krajini.²⁵

23 Iskazi Nikole Odrlijina (rođ. 1966.), Petra Odrlijina (rođ. 1961.), Ante Odrlijina (rođ. 1945.) i Ane Odrlijn. Iskaze 24. i 26. siječnja 2017. uzela Magdalena Odrlijn, učenica SSŠ bana Josipa Jelačića u Sinju.

24 O sudionicima, načinu rušenja spomenika i padu granate kod Dukića iskaz je dao F.D. iz Košuta, star 50 godina koji želi ostati anonimn.

25 <http://www.ferata.hr/2016/page/3/> Rasprava o izglasavanju gradskog proračuna i rasprava o godišnjim planovima Općine Sinj. Usporedi: <http://www.ferata.hr/2016/page/3/> Iskaz načelnika Općine Dicmo Petra Maretića na Hit radiju o planovima razvoja općine za iduću godinu. Usporedi: <http://www.ferata.hr/2016/page/5/> Ivan Šipić, gradonačelnik Trilja, gostovao na Hit radiju i govorio o gospodarskim planovima za iduću godinu.

Zaključak.

Uništavanje spomenika i spomen obilježja čin je neciviliziranog, vandalskog i u suvremenom društvu potpuno neprihvatljivog ponašanja pojedinaca ili grupa. Gradnjom spomenika i spomen obilježja ostavljen je trag promišljanja i djelovanja pojedinaca i skupina, a vrlo često i vladajuće ideologije. Kao takovi, oni su svojevrsni povijesni izvor i svjedok vremena i ni u kom slučaju ne smiju biti devastirani ili uništeni. Istovremeno, spomenici i spomen obilježja koja slave pojedine događaje u svojim temeljnim postavkama trebaju počivati na povijesnoj istini. Prešućivanje, jednostrani i neistiniti prikazi događaja u kojima se vrijeđa i lažno optužuje pojedince i skupine izazivaju otpor i prijezir istih. Nije dvojbeno iskrivljavanje i prešućivanje određenih povijesnih činjenica Drugoga svjetskog rata za trajanja jugoslavenske države, pa i danas, što je vidljivo i u ovom radu. Padom komunizma, desetljećima silom potiskivani bijes njegovih protivnika pretočen je u rušilačku snagu pojedinaca i skupina čiji je cilj u ovom slučaju bio betonski spomenik, za njih simbol tiranije i policijske države. Skupina od desetak mladića iz Košuta spomenik je srušila u noći 21./22. kolovoza 1992. godine. Učinili su to ponajprije iz osвете zbog gubitka članova obitelji koji su stradali u napadima partizana tijekom Drugog svjetskog rata, nekoliko Košućana partizani su odveli i ubili negdje u planinama Cetinske krajine. Nakon rušenja spomenika djelatnici Policijske postaje Sinj napravili su očevid, a rezultate istrage poslali su Općinskom državnom odvjetništvu u Splitu. O eventualnim optužnicama protiv počinitelja nema relevantnih saznanja jer su dokumenti tog predmeta u Općinskom državnom odvjetništvu Split zbog zastare uništeni. Sagledavajući sveukupne činjenice, rušenje spomenika iz osвете za ubojstvo članova obitelji i iz mržnje prema komunističkom sustavu samo naizgled može se činiti razumljivim, no ono je potpuno neprimjereno, neprihvatljivo i u konačnici kazneno djelo.

Sažetak

Ključni pojmovi: spomenik, partizani, Drugi svjetski rat, borbe, ubojstva, rušenje, istraga, policija, Državno odvjetništvo, svjedočenja, kazna, zastara.

U kolovozu 1941. partizani Splitskog partizanskog odreda vodili su borbu protiv postrojbi NDH i talijanske vojske na brdu Sudolje iznad Košuta. U borbi su poraženi dio partizana je uhvaćen, osuđen i strijeljan u Ruduši kod Sinja. Na mjestu bobe u Košutama 1961. godine podignut je spomenik kojeg je projektirao arhitekt Vuko Bombardelli. Nakon pada komunizma i raspada jugoslavenske države, skupina od desetak mladića iz sela Košute uništila je spomenik u noći 21./22. kolovoza 1992. godine. Učinili su to iz osвете za stradale Košučane i mržnje prema komunizmu i njegovim obilježjima. Rezultati policijske istrage i moguće optužbe protiv počinitelja poduzete od Općinskog državnog odvjetništva u Splitu nisu poznati jer su dokumenti zbog zastare uništeni.

Bibliografija:

Arhivsko i neobjavljeno gradivo

Muzej Cetinske krajine, Zbirka fotografija i fotografskog pribora Inventarne oznake MCK-5993., MCK-9493., MCK-9493., MCK-11564-18., MCK-9494.

Dopis Policijske postaje Sinj ODOŠINJ 511-31-03-KU-221/92

Dopis Općinskog državnog odvjetništva u Splitu

Objavljeno gradivo

GIZDIĆ, Drago, *Dalmacija 1941.: Prilozi historiji Narodnooslobodilačke borbe*, Izdavačko poduzeće „27. srpanj“, Zagreb, 1959.

PLENČA, Dušan, *Partizanski odredi naroda Dalmacije 1941.-1942.*, Vojno delo, Beograd, 1960.

KVESIĆ, Sibe, *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*, Biblioteka narodne revolucije, Novinsko izdavačko štamparsko poduzeće “Likos“ – Zagreb, Zagreb, 1960.

MARKOVIĆ, Stjepan, *Cetinska krajina u NDH*, izdavač Despot infinitus, Zagreb 2016.

Internetske stranice

<http://www.maz.hr/2015/03/16/zivot-i-smrt-bombardellijevih-vjesnika-slobode/>

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8594>.

<http://www.portalnovosti.com/sanja-horvatincic-socijalisticki-spomenici-utopijski-suhramovi-modernizma?alphabet=lat>

<http://www.ratnakronikasplita.com/prilozi/prvi-splitski-partizanski-odred>

<http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/32833/Braca-zuzul-obnovila-partizanski-spomenik.html>

<http://lupiga.com/vijesti/zaboravljena-povijest-nekada-vazna-remekdjela-simboli-kojih-se-danas-svi-stide>

<http://www.ratnakronikasplita.com/prilozi/spomenici>

<http://lupiga.com/vijesti/zaboravljena-povijest-nekada-vazna-remekdjela-simboli-kojih-se-danas-svi-stide>

Iskazi kazivača i službenih osoba

Iskaz Ante „Buke“ Odrljina iz Košuta (rođ. 1940) od 23. prosinca 2016.

Iskaz Nikole Odrljina iz Košuta (rođ. 1966.) od 24. siječnja 2017

Iskaz Petra Odrljina iz Košuta (rođ. 1961.) od 24. siječnja 2017.

Iskaz Ante Odrljina iz Košuta (rođ. 1945.) od 24. siječnja 2017.

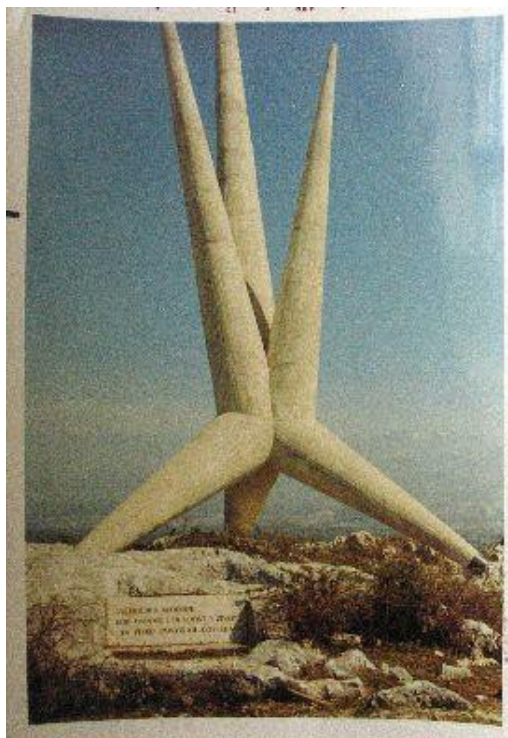
Iskaz Ane Odrjin iz Košuta (rođ. 1940). od 24. siječnja 2017.

Iskaz F.D. iz Košuta (rođ. 1966.) od 24. prosinca 2016.

Iskaz Elvire Grgić Brkljačić od 24. siječnja 2017. u Općinskom državnom odvjetništvu Sinj.

Iskaz Ivana Bitunjca (zamjenika načelnika PP Sinj) od 23. siječnja 2017.

Dopis Stjepana Markovića Općinskom državnom odvjetništvu Split od 31. siječnja 2017.

Prilozi

Fotografija 1.

„Spomenik poginulim pripadnicima 1. splitskog partizanskog odreda u Košutama“ Muzej Cetinske krajine, Zbirka fotografija i fotografskog pribora Inventarna oznaka MCK-5993.

Revizijom provedenom 22.3.2010. utvrđeno je da je spomenik miniran u temeljima i prevaljen. Reviziju napravila Vedrana Gunjača Gašparac, kustosica Muzeja Cetinske krajine.

Fotografija 2. Brončani prsten na jugoistočnom kraku spomenika s tekstom: „Za spomen na prvu borbu Splitskog partizanskog odreda 14. augusta 1941“. Revizijom provedenom 22.3.2010. utvrđeno je da je spomenik srušen a brončani prsten uklonjen. Reviziju napravila Vedrana Gunjača Gašparac, kustosica Muzeja Cetinske krajine. Inventarna oznaka MCK-9493.

Fotografija 3. „Stepenice do spomenika borcima 1. splitskog partizanskog odreda u Košutama“. Inventarna oznaka MCK-5681.

Fotografija 4. „Svečano okupljanje podno spomenika I Splitskom partizanskom odred u Košutama za vrijeme održavanja 31. sportskog prvenstva 1978.g. u Splitu“. Inventarna oznaka MCK-11564-18.

Fotografija 5. „Spomenik na mjestu prve borbe 1. splitskog odreda s okupatorom u Košutama“ Ploča se nalazila ispred zgrade škole u Košutama. Revizijom provedenom 22.3.2010. utvrđeno je da je ploča uklonjena. Reviziju napravila Vedrana Gunjača Gašparac, kustosica Muzeja Cetinske krajine. Inventarna oznaka MCK-9494.

Fotografija 6. Srušeni spomenik u Košutama.

Izvor: https://www.google.hr/search?q=spomenik+u+ko%C5%A1utama&biw=1242&bih=602&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUK EwjK7JPf65bRAhUbYFAKHUREBfiQ_AUIBigB

